

Herendi templom litofán ablaka

Herendi Római Katolikus templom – Herend, Kossuth Lajos u. 38

TARTALOM:

- Borító
- Tartalomjegyzék
- Bevezető
- Lokalizáció
- Az ablak templomba kerülésének története
(Hudi József – Herend története)
- Csapváry Károly tervező művész
(Művészettörténeti értesítő 1979 – Iparművészeti múzeum)
- Az ablakon szereplő személy
Árpád-házi Szent Erzsébet (1207-1231)
- Litofán – ablak keletkezése és az ablak szimbolikája, valamint megjelenítése
(Művészettörténeti értesítő 1979 – Iparművészeti múzeum)
- Litofán ablak
(Művészettörténeti értesítő 1979 – Iparművészeti múzeum)
- LITHOPHANIA
(Molnár László – Eötvös Lóránd Tudományegyetem, Budapest)
- Az ablak szerkezete
- Anyagjellemzés – LITOFÁN
- Litofán ablak részlet-képekben

A leírás a 2005/2006-ban készült „HERENDI LITOFÁN ABLAK” című Műemléki Fenntartó Technikus dolgozat részét képezi.

Készítő: Krautheim Zoltán

Herendi templom litofán ablaka

Bevezető:

A Litofán – ablak feldolgozását a "Műemléki Kutatás és Kézművesség Hálózata - Porta Speciosa" közhasznú Egyesület pályázati felhívására készítettem.

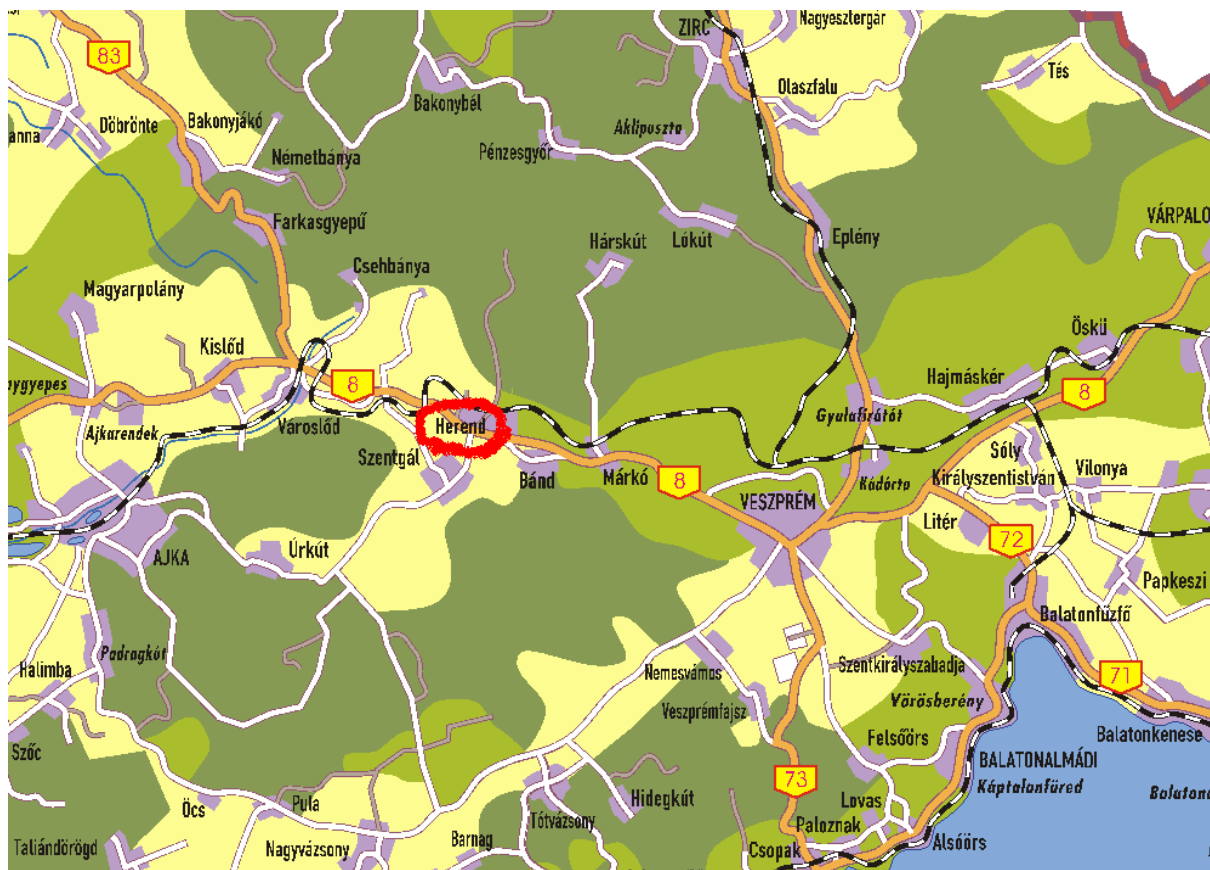
A Herendi Porcelángyárban készített ablakot, mely a herendi Római Katolikus templomban található választottam dokumentációm témájává, mert gyermekkorom óta látom az ablakot, mely eltér a szokványostól, nem csupán megjelenésében, hanem anyagában is.

Lokalizáció:

Herend Veszprémtől 17 km-re Nyugatra kerül el, a 8-as főút mentén fekszik. Közlekedése nagyon jó, hiszen autóval, busszal a 8-as úton, vasúttal pedig a Budapest-Szombathely vasútvonalon is egyszerűen megközelíthető. Lakosainak száma meghaladja a 3400 főt, melynek egyharmada német nemzetiségű.

Herenden és környékén már az ősidők óta éltek emberek. Erről az itt talált csiszolt kőeszközök és bronzkori tárgyak árulkodnak. Később rómaiak telepedtek le a vidéken. Ebből a korból épületmaradványok maradtak fenn.

A mai Herend területén több kis falu volt. Herend neve valószínűleg a Heren személynévből ered. A falu első írásos emléke 1358-ból való. Herendet és a többi falut is főleg királyi népek, udvarnokok lakták.

Herendi templom litofán ablaka

Az ablak templomba kerülésének története:

Gósy István Herendi lelkész (1919-1939) segítette az egyház talpra állását a községben a világháború utáni időszakban.

1935. októberében szereltette fel az Árpád-házi Szent Erzsébetet ábrázoló porcelánablakot a templomba. (1936-1937-ben Johann Hugóval készítette el a színes ólomüveg technológiával a templom többi ablakát.)

Herendet a szovjet csapatok 1945. március 23-ról 24-re virradóra foglalták el. 1945. március 23-án este 20 óra körül a templom mellett felrobbant egy harckocsi, amelytől kigyulladt a sekrestye, betört a templom ablaka-ajtaja, 23 óra körül találat érte a templomtornyot. 1945. március 24-én a német repülők hatszor támadták meg a falut.

A veszprémi püspökség felmérése szerint a templom súlyosan, a plébániaház könnyebben megsérült, mindkettő ablakai összetörték, a templom felszerelésében is kár keletkezett.

1947. március 18-án Bánáss László megyéspüspök megáldotta a Szent Erzsébetet ábrázoló porcelánablakot, amely a második világháborúban összetört ablak helyére került a Herendi Porcelánmanufaktúra (Porcelángyár) gyűjteményéből. (Az eredeti két példányba készült.)

(Hudi József – Herend története)

Csapvály Károly tervező művész:

A tervező művész Csapvály Károly, eredeti családi nevén Csapek, aki két alkalommal is éveken keresztül a részvénytársaság alkalmazásában áll. A művész eredetileg festőnek készül és a budapesti M. kir. Képzőművészeti Főiskolán tanul, ahol 1927-ben szerez diplomát. Néhány évig festéssel foglalkozik, majd Budapesten kisebb kerámiaműhelyt létesít. A nehéz gazdasági viszonyok idején vállal munkát Herenden 1934. IV. 1-től, ahol két teljes évet tölt el agár műtermében. Egy esztendő múlva 1937. V 31-én visszatér és egészen tartalékos tiszt szolgálatra történő bevonulásáig 1939. II. 25-ig mint szobrász tevékenykedik.

Az Erzsébet-téma valószínűleg már az 1930-as évek elején felvetődik benne, később érlelődik, aminek fennmaradt bizonyítéka egy, a fenti időre datálható tempera vázlat. A vázlat színei a kéknek, zöldnek és vörösnek árnyalatai, amelyeket barna vonalak osztanak a tervezett színes üveglaknak megfelelően

Az ablakon szereplő személy:

Árpád-házi Szent Erzsébet (1207-1231)

Születésének helye nem tisztázott. A kutatók felvetik Sárospatakot, Pozsonyt, de Óbudát is. Az időpont (1207) azonban biztosnak tűnik. Szülei II. András magyar király és Moráviai Gertrúd voltak. Apja Moráviai Hermann thüringiai grófnak szánta feleségül, ezért gyermekkorától Tübingiában nevelkedett, ahol sok negatív élmény érte. 1216-ban meghalt a még gyermek jegyese, s ezért a másodszülött Lajossal kelt egybe 1221-ben, aki jól viselte Erzsébet hosszú és szigorú böjtjeit, élénk temperamentumát, önmegtartóztatását és a gyakori jótevékenységeit. Házasságukból három gyermek is született: Hermann, Zsófia és Gertrúd. 1227-ben meghalt Lajos az V. keresztes hadjáratban: járvány áldozata lett. Erzsébet ekkor visszavonult Eisenbachba, ahol a ferences szerzetes Marburgi Konrád lett a lelki vezetője. Ahogy a legendája mondja: „Itt lemondott a saját akaratáról és a világ minden pompájáról...”, maradék vagyonából egy menhelyet alapított a szegényeknek, ahol társaival ápolta őket nagy odaadással egészen a haláláig.

1231 novemberében Erzsébet megbetegedett, 16-án éjfél körül halt meg.

1235-ben megtörtént szentté avatása, hiszen még életében elhíresült szentsége. Az elevatio után maga II. Frigyes tette rá saját császári koronáját, amikor az oltárra helyezték. Tisztelete és kultuszhelye a világ minden részén hamar elterjedt és azóta is töretlen. Ünnepe: november 19.

Litofán – ablak keletkezése és az ablak szimbolikája, valamint megjelenítése:

A Herendi Porcelángyárban 1948-tól kezdődően és jelenleg is folyamatosan készítenek litofánokat.

A porcelángyárban 1934-ben elkészülő litofán templomablak a többi között nemcsak nagy méreténél fogva érdemel különleges figyelmet, hanem művelődéstörténeti és porcelántechikai vonatkozásban is.

A templom színes üveglakainak létrejöttét is előmozdítja, hogy a porcelángyár igazgatósága egy szent Erzsébet témájú litofán ablakkal ajándékozta meg a templomot

Az Erzsébet ablak a keletelt templom szentélyének déli falába kerül elhelyezésre, és az 1945 tavaszán a községben folyó felszabadító harcok idején semmisül meg több festett ablakkal együtt. A gyárban az ablakból annak idején két azonos példányt készítenek. Egyiket a templom számára, a másikat a hazai és külföldi kiállításokon való, - propaganda célokat szolgáló - bemutatására. A felszabadítási harcok idején elpusztult helyére a megmaradt második példányt 1947 tavaszán helyezik el, ismét a szentély falába. – A jobb megtekinthetőség érdekében azután, a templom felújításakor 1975-ben felcserélik a hajó déli oldalának középső ablakával.

A nagyméretű litofánia (2,9125 m²) 54 darabból készült. Az egyes darabokat ólomkeret fogja össze, kívül védőüveg és sodrony borítja. Az álló téglány alakú, felül félkövèresen záródó felületen belül a kompozíció középpontjában egészalakos Árpád-házi szent Erzsébet. A stilizált hosszú ruhás nőalak karjai között nagyobb

Herendi templom litofán ablaka

fonott kalácsot ölel magához. A ruházat számos rokon vonást mutat a művész matyóviseletes nőalakjainak erősen stilizált, dekoratív szoknya és kötény megoldásával, de ugyancsak ez tapasztalható a kompozíció felépítésénél is. A jellegzetes matyó kötény (surc) alján rozettákból alakított széles sáv utal a gazdag hímzésre. A redőzött kötényen közepén keresztekkel díszített stóla látható, amely a köpeny alatt a mellrészben folytatódik. A földig érő ruhára, elöl kerek csattal összetűzött bőujjú köpeny borul, amely alul hullámos redőzetben omlik a mozaik díszítésű padlózatra. A kissé nyújtott nyakon jobbra forduló fej hosszan leomló haját liliomos abroncskorona övezi. Az alak és öltözet egész felfogása erős eltérést mutat a középkorban megfogalmazódott és a 19. században is visszatérő bő palást ábrázolásától. Az alak jobb és bal oldalán egy-egy hosszú ruhás szárnyas gyermek-angyal áll. Ezek bő ingszerű ruházata ugyancsak gazdagon redőzött. Az alakok mögötti háttér két oldalán nyitott ablakszárnyak, a padlózat burkolata világos és sötét háromszögekkel díszített, amit elöl körben levő négykaréjos motívumsor zár le. A csúcsíves boltozatú csarnok négy levéldíszes fejezetű karcsú oszloppal záródik. Az oszlopokkal három részre tagolt háttérben magas hegyes táj. A jobb oldali mezőben a hegyek előtt alföldi sík terület gémeskúttal, amely mögött jegenyék között falusi házak húzódnak meg. A bal mezőben karcsú fák között tömbszerűen mintázott épületek (Wartburg?) állnak. – A középső álló nőalak feje kissé jobbra fordul és lefelé hajlik, a szárnyas alakok a főalak irányába fordulnak és feltekintenek arra.

A litofán lapok vágása szépen bontja a táj, az építészeti elemek és ruha részleteit, ami még külön is fokozza az ábrázolás lényegében cselekmény nélküli mozdulatlanságát. A kompozíciót záró szegély, szerény mintázatú ornamentális keret alsó két szegletében egy-egy háromszög felületben jobbra „HERENDI PORCELÁNGYÁR ANNO 1934 CSAPVÁRI K. TERVE”, balra „HERENDI PORCELÁNGYÁR ANNO 1839 PER LABOREM AD HONOREM”. Mindkét háromszögletű mező közepén a gyár koronás címeres jegye.

Litofán ablak:

A már említett második példány 1939-ben a gyár úgynevezett Centrális Kiállításán Budapesten került bemutatásra.

A két és fél méter magas , egy és fél méter széles ablakkeretben olmozott érezet közé foglalt porcelánlapok adják Árpád-házi Szent Erzsébet életnagyságú alakját.

A litofán porcelánlap, illetve az ilyen tárgy készítésének technikája szinte egyidősnek tekinthető az európai porcelán előállítás történetével.

A herendi Erzsébet litofán ablak művészettörténeti vizsgálatánál a létrehozás körülményeinél elsősorban a két világháború közötti Magyarország művészetpolitikáját, azon belül az egyházművészet nagyfokú népszerűsítését tekinthetjük meghatározónak.

(Művészettörténeti értesítő 1979 – Iparművészeti múzeum)

LITHOPHANIA:

litofán

**Görög eredetű szó.
„kő + áttetsző” szóból, vékony, általában festetlen
biscuit porcelánból készült lapos relief.
Fény felé tartva árnyékoltan áttetsző.**

Az ablak szerkezete:

Az ablak anyaga porcelán, mely anyagnak a felhasználása ily célokra nem elterjedt. A porcelánrészeket ólomsínekkel fogatják össze, mely az ólomüveg technológiából ismert. A kész ablakot egy fakeretbe ágyazzák be, amit rögzítő vasakkal rögzítenek a falszerkezetbe.

Anyagjellemzés:

LITOFÁN

A litofán porcelán első megjelenése a porcelánkészítés kezdeti időszakára tehető. Lényege, hogy a tábla formájú porcelánt különböző vastagságúra alakítják, és ezek a vastagság-különbségek átnézettben világos és sötétszürke árnyalatú lágy képet adnak, amelyen éles kontúrok nincsenek.

Az eljárás azon alapul, hogy a jó minőségű porcelán anyaga egyenletes, nem tartalmaz zárványokat, és ha kellően vékony, akkor áttetsző. A litofán porcelánokat rendszerint nem vonják be mázzal, hanem biszkuit formában kerülnek piacra. Herenden 1842 óta gyártanak litofánokat.

A fehér a fehérben kompozíciók olyan porcelán faliképek, görög eredetű szóval litofániák (kő + áttetsző), melyek áttetsző fényben finoman árnyékolt képet mutatnak.

A herendi manufaktúra főbejárati előcsarnokába ugyanezzel a technikával készül több mint ötven porcelánablak. A fényt áteresztő, kerek porcelánablakok, alárendelve az építészeti koncepciónak, belülről diszkrét-finoman alakítják, formálják a teret, este pedig kívülről is világítanak.

Herendi templom litofán ablaka

Herendi Porcelángyár koronás címeres jegye az ablak bal és jobb alsó sarkaiban. A bal sarokban a gyár alakulásának, a jobb sarokban az ablak tervezésének dátuma található, a tervező nevével.

Felső rész:
Szent Erzsébet a fonott kaláccsal kezében.

Középső rész:
Az angyal-gyermekek ábrázolása.

Alsó rész:
A szoknyán található matyó minta, mely a tervező alkotásait jellemzi.